

Олег Кривецький,

голов. ред.,

Національна бібліотека України імені В. І. Вернадського,

Україна, Київ

ВИЗНАЧЕННЯ МІСЦЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ АНАЛІТИКИ В СТРУКТУРІ БІБЛІОТЕЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто інформаційно-аналітичну діяльність бібліотек як соціокомунікаційне явище. Визначено місця інформаційної аналітики в структурі бібліотечної діяльності. Проаналізовано існуючі підходи до неї. Обґрунтовано погляд на інформаційно-аналітичну діяльність (ІАД) як базовий елемент формування когнітивного потенціалу суспільства. Надано характеристику ІАД бібліотек.

Ключові слова: інформаційно-аналітична діяльність, бібліотека, аналітика, інформація.

Складність і неоднозначність процесів, що відбуваються у світі, різноманіття й надмірність інформації, необхідність її відбору, відсутність достовірного знання є передумовами застосування інформаційно-аналітичної діяльності (далі – ІАД) у повсякденному житті, яка стає важливою рисою сучасного суспільства. Аналіз бібліотекознавчої літератури показав, що останнім часом у контексті поглиблення процесу інформатизації в Україні зростає дослідницький інтерес науковців до інформаційно-аналітичного забезпечення процесу прийняття управлінських рішень, зокрема – до інформаційно-аналітичної діяльності бібліотечних структур. Різним аспектам цієї проблеми присвячено праці В. Горового, Т. Гранчак, І. Давидової, О. Кобелева та ін.

На сьогодні можна констатувати, що ІАД притаманна бібліотеці як з точки зору розв'язання проблем підвищення ефективності керування окремою бібліотекою і бібліотечною галуззю в цілому, так і в частині виконання свого завдання з обслуговування читачів. Усе це зумовлює важливість дослідження ІАД бібліотек як складової нової соціально-комунікаційної реальності. Однак навіть термін «інформаційно-аналітична діяльність», що останнім часом активно застосовується у вітчизняній літературі, досі чітко не визначено. Це зумовлено тим, що ІАД, тією чи іншою мірою, характерна для всіх галузей людської діяльності, проте відрізняється своїми цілями, завданнями, засобами та результатами. Крім того, слід

враховувати і виникнення різних типів інформаційно-аналітичних служб і, відповідно, різномірний склад їхніх співробітників. Так, можна виокремити дві великі групи аналітиків – тих, які мають досвід інформаційно-бібліотечної діяльності, і тих, котрі прийшли до аналітики з інших сфер науки та виробництва. Тому залежно від специфіки історико-культурного контексту своїх досліджень, науково-методологічних традицій тієї чи іншої галузі, різні вчені й практики вкладають у розуміння ІАД різний зміст.

Зокрема, науковим дослідником Ю. Курносим аналітика розглядається як дисципліна, що поєднує три найважливіших компоненти: методологію інформаційно-аналітичної роботи, організаційне забезпечення цього процесу й технологічно-методологічне забезпечення розробки та створення інструментальних засобів для її ведення. На основі цього надається таке її визначення: «Аналітика – це цілісна сукупність принципів методологічного, організаційного й технологічного забезпечення індивідуальної й колективної розумової діяльності, що дає змогу ефективно опрацювати інформацію з метою вдосконалення якості наявних і придбання нових знань, а також підготовки інформаційної бази для прийняття оптимальних управлінських рішень». Серед широких кіл фахівців-аналітиків найпоширенішим є визначення аналітики як галузі людської діяльності, покликаної забезпечити інформаційні потреби суспільства за допомогою інформаційно-аналітичних технологій, шляхом переробки вихідної (наявної) інформації й одержання якісно нового знання з метою оптимізації прийняття рішень. Сучасна інформаційна аналітика – складна комплексна діяльність, що спирається як на природний інтелект, так і на комп'ютерні технології оперування інформаційними масивами, методи математичного моделювання процесів тощо. За цього інформаційна аналітика виконує насамперед завдання якісно-змістового перетворення інформації, функціонально перетинаючись у цьому плані з науковою (виробництво нового знання) й управлінською (розроблення варіантів рішень, сценаріїв) діяльністю.

А ось науковець О. Кобелев розглядає ІАД як особливий напрям інформаційної діяльності, пов'язаний з виявленням, опрацюванням, збереженням та поширенням інформації переважно у сфері управлінської, політичної та економічної діяльності. Однак сфера функціонування ІАД зумовила особливості результатів цієї діяльності, для створення яких застосовуються переважно аналітичні методики, що уможливають прогнозування проблемних ситуацій. ІАД нині має сформовані ознаки інституалізації (теорію, предмет, організацію,

кадри, наукові підходи тощо). Тому фахівець-аналітик В. Ільганаєва пропонує розуміти аналітику як сферу діяльності, наскрізну для всіх сфер соціальної діяльності, притаманних суб'єкту на різних рівнях її організації – соціуму, колективу (групи), індивіда. За її визначенням, «аналітика – це засіб здобуття знань, оптимізації процесу мислення, його структурування, за якого першим необхідним етапом є інформаційний аналіз, тобто якісне опрацювання інформації, а другим – інформаційний синтез, як формування нового знання або якісне поліпшення того, що є в наявності».

Такий досить широкий спектр поглядів на ІАД демонструє наскільки різний зміст може вкладатися в один і той самий термін. Таким чином, визначення та зміст цієї, вкрай необхідної за сучасних умов, діяльності розкриваються через призму розуміння складових «інформаційна» та «аналітична». Це певною мірою підтверджується, зокрема, тим, що «об'єднання інформаційних і аналітичних методів діяльності в один технологічний процес інформаційно-аналітичного забезпечення надає можливість визначити принципи інформаційної аналітики».

За останні десятиріччя аналітична діяльність, її методи та технічні засоби динамічно розвиваються, реагуючи на соціально-економічні, політичні та ін. зміни у житті суспільства, складність і різноманітність, постійний ризик, накопичення нових знань та інформації. Але, якщо раніше термін «аналітика» застосовувався самостійно, то сьогодні в інформаційному суспільстві усе частіше до нього додається слово «інформація» і він вживається вже як новий термін «інформаційно-аналітична діяльність». Все це змушує використовувати аналітичну діяльність для оцінки реальної ситуації, яка стає основою для прийняття рішень у різних галузях, у тому числі й бібліотечній.

Складова «інформаційний» означає ставлення до інформації, як до ресурсу, володіння всім арсеналом засобів одержання, передачі, нагромадження, зберігання, опрацювання й видачі інформації споживачу.

Сьогодні загальновизнаною стала теза про те, що без накопичення й умілого використання інформації неможливий науково-технічний і соціальний прогрес. Інформація є визначальним чинником розвитку міжнародної, економічної, технічної і наукової сфер людської діяльності. За цього звертає на себе увагу одна така властивість інформації: будучи акумульованою і опрацьованою з певних позицій, вона дає нові відомості, приводить до нових знань. Тому природно, що інформаційні ресурси, які є продуктом інтелектуальної діяльності найбільш кваліфікованої і творчо активної частини працездатного населення, в останні

роки збільшуються особливо швидко, і саме інформаційна діяльність забезпечує радикальну інтенсифікацію суспільного виробництва на базі використання інформаційних технологій, вихід суспільства на передові рубежі за продуктивністю праці, широке впровадження автоматизованих виробництв, підвищення в праці творчого елемента, перехід до сучасних моделей діяльності і життя людей, що характеризуються насамперед високим рівнем інформаційно-організаційного комфорту, доступністю й ефективністю застосування величезних інформаційних багатств.

ІАД має давню історію, беручи початок із праць Арістотеля, та нерозривно пов'язана з процесом інтелектуального розвитку людства. Ще за античних часів виникли певні категорії людей (керівники, вчені, інженери, педагоги, журналісти, лікарі, юристи та ін. працівники розумової праці), для яких процес переробки знань став однією з найважливіших складових їхньої професійної діяльності, ефективність якої значною мірою залежить від того, наскільки вдало існуючі у суспільстві засоби комунікації забезпечують їхню інформаційну діяльність. На початкових етапах розвитку науки і техніки багато допоміжних операцій (оформлення, збирання, аналітико-синтетичне опрацювання, збереження, пошук та розповсюдження повідомлень) працівники розумової праці виконували самостійно. Але поступово, з поширенням та ускладненням видів комунікацій, питома вага допоміжних операцій стала настільки значною в загальному балансі часу таких працівників, що це почало негативно впливати на ефективність їхньої роботи. Виникла необхідність виділення із загалу науковців спочатку інформаційних, а пізніше – інформаційно-аналітичних фахівців, для яких виконання будь-яких операцій щодо забезпечення функціонування соціальних комунікацій вже стає професією. Так з'явилися бібліотекарі, бібліографи, перекладачі, архіваріуси, редакційно-видавничі працівники, інформатори-аналітики, когнітологи та ін. А бібліотечні працівники завжди утримували лідерство в організації інформації та знань. Із давнини (Олександрійська бібліотека), створювалися спеціальні «фонди зафіксованих знань», розроблялися прийоми полегшення доступу до них у вигляді класифікацій, каталогів, бібліографічних покажчиків, рефератів та ін. пошукових посібників, зміст бібліотечних фондів описували відповідно до старанно розроблених моделей структури і взаємозв'язків між галузями знань і дисциплінами. За цього аналітична робота є необхідною складовою цих напрямів бібліотечної діяльності.

Якісно новий етап у розвитку ІАД бібліотек розпочався із середини минулого століття і був пов'язаний із розвитком процесу девальвації родової функції бібліотечної діяльності на ґрунті низки загальносві-

тових тенденцій насамперед інформатизації, глобалізації та формування пріоритетів сталого розвитку цивілізації. Саме в цей період починається співіснування в суспільстві документального, інформаційного та когнітивного рівнів комунікативних стосунків, що, на думку В. Ільганаєвої, «у структурно-організаційному плані виражається в наявності документально-інформаційних та когнітивних структур системи соціальних комунікацій», а бібліотека із суто документально-комунікативної структури перетворюється на багаторівневу комунікативну, у якій традиційна документально-комунікативна діяльність виявляється як згасаюча.

Виходячи з цього, В. Ільганаєвою було визначено місце інформаційної аналітики в структурі бібліотечної діяльності. Зокрема, інформаційна аналітика в структурі останньої має три контури: перший – рівень підготовки управлінських рішень у своїй сфері; другий – узагальнення підходів до аналізу інформації, що циркулює в суспільстві на різних рівнях його функціонування і створення інформаційно-аналітичних продуктів для використання в різних галузях; третій – рівень опрацювання знань, який виявляється через нову організацію праці (аналітика, нові технології, нові продукти), що практично є перехідним до іншої роботи і діяльності.

Саме поширення нових інформаційних технологій та їхнє проникнення в усі сфери людської діяльності визначає необхідність пошуку нового підходу до підготовки користувачів інформації. Сутність його полягає у переході до обов'язкового навчання споживачів методам роботи з інформацією та популяризації бібліотечно-бібліографічних знань, а також до цілеспрямованої підготовки таких користувачів, які б володіли методами багатоаспектної інформаційної діяльності, включаючи використання нових інформаційних технологій. І особливо важлива роль у цьому процесі належить бібліотеці. Ідеться про те, що бібліотеці, за сучасних умов, до процесу бібліотечного обслуговування, який здавна застосовується, слід додати інформаційно-аналітичний принцип і інформаційно-аналітичне забезпечення, іншими словами – ІАД.

Підхід до визначення сутності, напрямів та розуміння ІАД бібліотеки як соціокомунікаційного феномену має базуватися передусім на тому, що бібліотеки не лише взмозі, а й повинні здійснювати інформаційно-аналітичну діяльність. По-перше, вони – інтелектуальні центри цивілізації, що нагромадили значний досвід інформаційного аналізу. Бібліотекарі завжди були аналітиками під час пошуку інформації. Саме вони мають найбільший досвід уточнення запитів читачів, часто змушуючи останніх усвідомити власні інформаційні потреби навіть ті, які ще не сформульовано. Крім того бібліотеки здавна займаються збиранням і системати-

зацією інформації. По-друге, нині вони не бажають втрачати свого статусу центрів, що концентрують інформаційні ресурси та залишатися лише сховищами старих книг. Задля цього важливо не обмежуватися тільки власним фондом, а й активно освоювати зовнішні джерела інформації. По-третє, внаслідок такої діяльності співробітники бібліотеки підвищуватимуть інтелектуальний потенціал своєї професії. Високими темпами зростає частка інтелектуального капіталу в кожному продукті у загальному обсязі матеріальних витрат на його виробництво. Прихильники глибокої інтелектуалізації бібліотечної професії зосереджують свої зусилля на переході від інформації до передачі знання про об'єкт запиту, вважаючи такий перехід перспективним для професії в цілому. Тобто інформаційна аналітика розглядається як необхідний інструмент для підготовки компетентних відповідей на нетипові запити читачів. Загалом, як наголошує науковець І. Давидова, «сучасне інформаційно-бібліотечне виробництво базується на посиленні аналітичного компонента в обробці інформації, систематизації отриманих даних і наданні інформаційних послуг, які базуються на когнітивних підходах». Це викликано переходом до нової парадигми діяльності бібліотек, за якої нове інформаційне середовище потребує від співробітників бібліотеки не лише активізації дій, спрямованих на забезпечення вільної орієнтації споживачів у системі інформаційних продуктів і послуг, а й оволодіння роллю посередників у створенні нового знання, доставці інформації та знань, а також оцінюванні та підвищенні якості. Таким чином, ІАД може виступати як можливий напрям розвитку когнітивної функції бібліотеки, перетворюючи останню на все більш конкурентоспроможного учасника на ринку інформаційних продуктів і послуг. Враховуючи тисячолітній досвід праці бібліотек у системі документальних комунікацій, можна стверджувати, що центральним спрямуванням ІАД бібліотеки є вилучення з документалізованого потоку нової інформації її представлення та синтезування інформаційних моделей об'єктів або нового знання.

Результати досліджень науковцями інформаційної аналітики прийнятні до використання в управлінні і в процесах формування поведінки об'єктів на різних рівнях їх системної або суспільної організації як для задоволення суспільних потреб в інтелектуально-насиченій інформації (бізнесу, політики, науки, освіти), так і для управління суспільною інформацією в бібліотеках і через бібліотеку, а також у циклі управління бібліотечною системою як суспільним утворенням. Все це дає можливість розглядати ІАД як базовий елемент формування когнітивного потенціалу суспільства. У цьому процесі беруть участь і бібліотеки, що створюють документальну пам'ять суспільства, і інформаційні організації, які

формують його інформаційні ресурси, і аналітичні структури (інтелектуальні програми, веб-сайти). Перспективи подальших досліджень ІАД бібліотек як складової нової соціально-комунікаційної реальності зумовлені процесами інтелектуалізації суспільної діяльності, формуванням потреб прийняття рішень на різних рівнях суспільної організації буття людини, актуалізацією інформаційних ресурсів суспільства і підвищенням вимог до діяльності бібліотек як елемента інформаційної інфраструктури суспільства за сучасних динамічних умов його розвитку.

Список використаних джерел

1. Давидова І. О. Бібліотечне виробництво в інформаційному суспільстві / І. О. Давидова. – Харків : ХДАК, 2005. – 295 с.
2. Ільганаєва В. О. Аналітика в структурі бібліотечної діяльності / В. О. Ільганаєва // Вісн. Харк. держ. акад. культури : зб. наук. пр. – Харків, 2007. – Вип. 23. – С. 109–117.
3. Кобелев О. М. Проблема визначення інформаційно-аналітичної діяльності / О. М. Кобелев // Соціальні комунікації : матеріали Міжнар. наук. конф., 26–27 лют. 2009 р., Харків. У 2 ч. Ч. 1 / Харк. держ. акад. культури. – Харків, 2009. – С. 88–90.
4. Курносоев Ю. В. Аналітика, методологія, технологія і організація інформаційної аналітичної роботи / Ю. В. Курносоев, П. Ю. Конотопов. – М. : РУСАКИ, 2004. – 512 с.
5. Онопрієнко В. І. Інформаційна аналітика в наукознавстві / В. І. Онопрієнко // Наука та наукознавство. – 2006. – № 4. – С. 40–50.
6. Пархоменко В. Д. Інформаційна аналітика у сфері науково-технічної діяльності : монографія / В. Д. Пархоменко, О. В. Пархоменко. – Київ : УкрІНТЕІ, 2006. – 224 с.
7. Пушкашу Д. І. Информационно-аналитическая работа как процесс семантической обработки данных [Электронный ресурс] / Д. И. Пушкашу. – Режим доступа: tiara.narod.ru. – Загл. с экрана.

References

1. Davydova, I. O. (2005). Bibliotechnne vyrobnytstvo v informatsiinomu suspilstvi [A library production is in informative society]. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Ilhanaieva, V. O. (2007). Analytika v strukturi bibliotechnoi diialnosti [Analytic geometry is in the structure of library activity]. *Visnyk Kharkivskoi*

derzhavnoi akademii kultury – Announcer of the Kharkiv State Academy of Culture. Vol. 23, pp. 109–117 [in Ukrainian].

3. Kobieliev, O. M. (2009). Problema vyznachennia informatsiino-analitychnoi diialnosti [Problem of determination of research and information activity]. *Sotsialni komunikatsii: materialy Mizhnar. nauk. konf. – Social Communications: Materials of International Scientific Conf.* Kharkiv [in Ukrainian].

4. Kurnosov, Yu. V., Konotopov, P. Iu. (2004). Analitika, metodologiiia, tekhnologiiia i organizatciia informaciiionoi analiticheskoi raboty [Analytic geometry, methodology, technology and organization of informative analytical work]. Moscow [in Russian].

5. Onopriienko, V. I. (2006). Informatsiina analityka v naukoznavstvi [Informative analytic geometry is in research-on-research]. *Nauka ta naukoznavstvo.– Science and Research on Research*. Vol. 4, pp. 40–50 [in Ukrainian].

6. Parkhomenko, V. D., Parkhomenko, O. V. (2006). Informatsiina analityka u sferi naukovo-tekhnichnoi diialnosti [Informative analytic geometry is in the field of scientific and technical activity]. Kyiv [in Ukrainian].

7. Pushkashu, D. I. Informatcionno-analiticheskaiia rabota kak protsess semanticheskoi obrabotki dannykh [Information and analytical work as a process of semantic data processing]. Retrieved from tiara.narod.ru [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 05.12.2018.

Oleg Krivetsky,

Editor-in-Chief,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine,

Ukraine, Kyiv

A Location of Informative Analytics in the Structure of Library Activity

Research and information activity of libraries as socio communication phenomenon is considered. The locations of informative analytics are determined within the structure of library activity. Present approaches to informative analytics are analysed. View on research and information activity as basic element for society cognitive potential forming is justified. Description of libraries research and information activity is presented.

Keywords: information-analytical activity, library, analytics, information.